نوشته : سیدجلال‌الدین آشتیانی

چهره‌های درخشان

استاد اکبر آقای سیدمحمدکاظم عصارطهرانی « ادام‌الله ظلاله »

استاد بزرگوار آقای سیدمحمدکاظم‌عصار«دایت‌برکاته» فرزند مرحوم آقای سید محمد عصار «قده» (۱) یکی از مجتهدان و حکما و عرفای بزرگ این عصرندکه درعلم نقلی و عقلی : فقه ، اصول ، حدیث ، تفسیر ...فلسفه

(۱)مرحوم عالم ربانی آقاسید محمدعصارطهرانی یکی ازعلمای معروف و از مدرسین حوزه علمیه‌طهران‌دراواخر عهد قاجار بودکه در اواخر عمر در مشهد مقدس مجاور شد و همان جا دعوت حق رالبیک گفت و در جوار حضرت رضا«ع» بخاك سپرده شد .

این شرح حال‌را حقیر برای طبع در مجموعه منتخبات‌فلسفی(ازچهل و پنج‌تن حکما و عرفای نامدار از عصر میرداماد و میرفندرسکی تازمان حاضر) باانضمام چند تحقیق فلسفی و عرفانی‌از استاد علامه تهیه نموده است. حقیر مشغول تهیهٔ «منتخبات فلسفی» از جمعی از اکابر و عرفای ایران از عصر میرداماد تا این زمان است‌که بهمت فیلسوف بزرك «هنری‌کربن» به فرانسه ترجمه میشود و قسمتی ازآن بطبع رسیده است ، پیش‌آمد کسالتهای متوالی وناراحتی مزاج مانع از انجام سریع این‌کارشد .

از خداوند توفیق انجام این مهم را خواستارم. این کتاب پایه‌تالیف تاریخ تحقیقی مهمی در فلسفه اسلامی است که آقای کربن‌بتالیف آن بزبان فرانسوی اشتغال دارند ، افکار یکی ازبزرگانی‌که موضوع بحث ما در این کتاب قرارگرفته‌اندچند تحقیق مهم عرفانی‌وفلسفی از استاد بزرگ آقای عصار «مدظله» میباشد .

استاد [redacted] سید کاظم عصار

وحکمت‌الهی ، عرفان ، تصوف ، فنون ریاضی وطب قدیم از محققان علمای امامیه‌واز فحول‌دانشمندان اسلامی بشمار میروند ، دراستعداد و ذوق وقریحه وقوهٔ ذکا وسرعت انتقال وقدرت تحقیق و تدقیق کم‌نظیرند ودرحسن‌اخلاق و تواضع و فروتنی و بی آلایش باید سرمشق دیگران قرار گیرند.

استاد در سال ۱۳۰۳ ه.ق درطهران درخاندانی روحانی‌متولد شدند. بعدازطی دوران‌کودکی شروع بقرائت‌کتب ابتدائی : صرف ، نحو ، معانی بیان ، منطق ، ادبیات فارسی نمودند. سپس نزد اساتید آن عصر (آقا میرزا سید محمد یزدی ، آقا شیخ مسیح طالقانی ، آقا شیخ محمد رضا نوری ، آقا سید محمد تنکابنی ، آقاسید عبدا لکریم مدرس لاهیجی و آقاشیخ علی نوری مدرس و محشی‌شوارق...) سطوح فقه و اصول وکلام رافراگرفتند در نزد اساتیدفن ، جمیع فنون ریاضی قدیم و جدیدوبرخی ازکتب تحقیقی طب قدیم را قرائت نمودندوکتب مهم این علوم‌را تدریس مینمودند .

اساتید استاد ، در علوم عقلی

آقای عصار در فنون عقلی و معارف الهی و حکمی از بهترین تلامیذ میرزا هاشم‌لاهیجی (۱) و آقامیرزاحسن کرمانشاهی (۲) و آقامیرسیدشهاب

---

(۱) آقامیرزاهاشم رشتی «قده» یکی از بزرگترین دانشمندان اعصار اخیر درحکمت و عرفان و معارف الهیه بودند. این عارف بزرك در فلسفه و عرفان از بهترین شاگردان آقامیرزا محمدرضای قمیشه‌یی و آقاعلی حکیم بودند و در علم منقول در قـزوین مدتها بحوزه تدریس مجتهد معروف آقا سید علی قزوینی حاضر شده‌اند . آقا میرزاهاشم در علم عرفان تبرز خاصی داشت و در این فن دست‌کم ازکثیری ازقدمانداشته است حواشی او برمفتاح و نصوص شاهد تبحر و تحقیق و مهارت او درعرفان است .

(۲) آقـامیرزا حسن در جمیع فنون معارف الهیه و انـواع و اقسام فلسفه از مشاء و اشراق و عرفان وطب و اقسام ریاضی استاد مسلم بود ولی‌در حکمت مشا وکلمات شیخ رئیس برجمیع معاصران خود ترجیح داشت‌وانواع و اقسام‌کتب‌را تدریس مینمود .

الدین نیریزی شیرازی (۱) میباشند و سالیان متمادی در محضر این اعاظم بفراگرفتن انواع و اقسام حکمت اشتغال داشته‌اند .

استاد ، الهیات اسفار و تمهید القواعد ابن ترکه و شرح فصوص و مصباح الانس قونوی را از حوزه تدریس آقامیرزاهاشم و طبیعی و الهی شفا و شرح اشارات و سفر نفس اسفارو شرح نفیسی «درطب» را از محضر مرحوم آقا میرزاحسن و قسمتهای زیادی از اسفارو برخی دیگر ازکتب حکمی را در خدمت مرحوم آقامیرشهاب‌الدین قـرائت کرده اند و در بین اساتید فن حکمت بمرحوم آقا میرشهاب الدین بیشتر از سایرین اعتماددارند .

استاد بعدازفراگرفتن‌دوره‌کامل‌انواع و اقسام حکمت و عرفان مستقلا به تدریس‌کتب حکمی پرداختند . انواع و اقسام حکمت از : مشاء واشراق، کتب ملاصدرا و مسفورات عرفا و فنون ریاضی را تدریس مینمودند .

اساتیدآقای عصار در علوم نقلی فقه ، حدیث ، رجال

استاد علاوه براستفادهٔ کامل از محضرفقها و مجتهدان طهران برای‌نیل با علی درجه اجتهاد و سیرو تحقیق کامل در معارف اسلامی و استفاضه از حوزه‌های تدریس مراجع وزعمای بزرگ نجف بکشور عراق مسافرت‌نمود ،

(۱) مرحوم «آقامیر» از خواص اصحاب آقـا محمد رضا و آقاعلی مدرس بود و دراحاطه‌و تبحر درکتب ملا صدرا و حسن تقریر وجودت‌فکر برجمیع معاصران خود ترجیح داشت .

از حوزه تدریس آقا محمد رضا و آقـا علی حکیم دانشمندان زیادی برخاسته‌اندکه مبرز ترین آنها عبانند از آقامیرزا هاشم رشتی وآقامیرشهاب الدین نیریزی و آقامیرزاعلی محمدحکیم وآقامیرزا محمودقمی و آقامیرزا حسن‌کرمانشاهی و حاج فاضل تهرانی .

آقا میرزاهاشم و آقامیر شهاب درحکمت الهی و فن تصوف وعرفان‌بر معاصران خود ترجیح داشتند .

سالیان متمادی بحوزه تدریس فقیه اعظم آقاسید محمدکاظم یزدی طباطبائی(۱) ومرحوم میرزا محمدتقی شیرازی معروف بمیرزای دوم و مجتهد بارع ومتبحر شیخ فتح‌الله نمازی شیرازی معروف به«شریعت اصفهانی (۲) و مدرس نامدار ومحقق آقاضیاءالدین عراقی(۳) «اراکی-سلطان آبادی» حضور بهمرسانیدند.

استاد بزرگوار در بین اساتید منقول نسبت بآقای شریعت وآقاضیاء اعتمادی مخصوص دارند و در دوران تحصیل مـورد عنایت و توجه خاص آن استادان عظیم الشان بودند .

آقای عصار بعداز تکمیل تحصیلات ، بطهران مراجعت نموند و بتدریس علوم معقول ونشر معارف اسلامی پرداختند .

استاد از جمله اشخاص نادری میباشند که در علوم منقول و معقول استاد مسلم و محققند و در قوت و قدرت فکر وکثرت ذکاء و جودت و استعداد و هوش و استقامت نظر و قوه تصرف در مشکلات مسائل معقول و منقول کم نظیر و از جهاتی بی‌نظیرند ، در عـلوم شرعی «فقه و اصول »یکی از

(۱) آقاسیدمحمدکاظم یزدی یکی ازفقهای نامدار وبزرگ شیعه است مدتها در کشور عراق رهبری دینی شیعیان جهان را بعهده داشت در احاطه بمبانی فقه و اصول وکثرت تحقیق مشهور است ، آثار مختلفی در فقه و اصول از آنمرحوم در دست است که مرجع استفاده فقها و مجتهدان بزرگ است .آقا سید محمدکاظم مدتها در اصفهان بحوزهای تدریس علمای انشهر که دارالعلم بزرگ اسلامی بود حاضر شد بواسطه جدیت در تحصیل واستعداد کامل مورد توجه مرحوم حاج شیخ محمد باقر اصفهانی پدر آقانجفی وحاج آقا نورالله وفرزند حاج شیخ‌محمدتقی تهرانی معروف بشیخ‌اصولیین«صاحب حاشیه»قرار گرفت وبعدها بنجف مسافرت نمود وازحوزه‌های علمی آقامیرزا حبیب‌اله رشتی و میرزای شیرازی و ملاحسین اردکانی یزدی استفاده نمود .

۲-مرحوم شریعت اصفهانی دراحاطه بمبانی فقه واصول‌وحدیث ورجال وعلم کلام و علوم ریاضی و ادبـی و سایر شعب علوم اسلامی یکی از اعاظم علمای است . جان کلام آن که آقای شریعت اصفهانی در تبحر و احاطه و کثرت حفظ وقـوه ذکاء و جامعیت میتوان گفت در دوره اسلامی کم نظیر بوده است.

مرحوم آقاضیاءالدین از تلامیذ درجه اول آخوند خراسانی «آخوند ملاکاظم صاحب کفایه»و ازمدرسان بزرگ عصر خود در علم فقه و اصول بود، درنجف حوزه گرمی داشت، اغلب علمای بلاد شیعه ازتلامیذ آنمرحوم میباشند

مجتهدان بزرگ و متفکران کم نظیر ند، چند نفر از دانشمندانی که هم‌مباحثه معظم‌له بودند و مسلما بر استاد ترجیح نداشتند از مراجع تقلید گذشته بودند در علوم معقول استادی متبحر ومحقق و برجسته درحکمت مشاء واشراق و علم توحید و عرفانند .

این استاد عظیم‌الشان علاوه برجامعیت علمی در مناعت نفس و بلندی همت و بی‌اعتنائی بشئون ظاهر (که دیگران بـرای نیل‌بآن شئون سر و دست می‌شکنند) و بی تفاوتی در اقبال و ادبار خلق و اعراض از مادیات ومظاهر دنیوی وآنچه که موجب آلودگی‌است نمونه‌یی از بزرگان اسلامند ، بغیراز فضیلت و تقوی و علم و دانش بهیچ چـیز اهمیت نمیدهند از عوام فریبی و ظاهرسازی تنفر دارند .

همه میدانند که برای معظم‌له بعداز مراجعت از نجف همه گونه وسائل ریاست بر خلق واسباب‌رسیدن‌بمقامات ظاهری فراهم بود این‌استادبزرگوار دربین همه شئون تدریس را انتخاب نمودنـد و بسایر مقامات پشت پازدند هیچ مقام و مرتبه‌یی در نظر معظم‌له در مقابل فضائل علمی و اخلاقی اهمیت ندارد .

آثار علمی استاد

آقای عصار در علوم معقول و منقول نوشته‌های زیادی دارند که مرتب و منظم نیستند و پراکنده مسائل مـختلف و مشکلات علمی را یادداشت نموده‌اند .

حقیر بمنظور نقل چندتحقیق‌علمی در «منتخبات‌فلسفی » از استاد تقاضا نمود که چند مسئله فلسفی و عرفانی را بحقیر التفات نمایند .

معظم‌له بواسطه عنایتی‌که‌باین بنده دارند دواثر مهم از آثار خودشان را در اختیارحقیرقرار دادند یکی تحقیق در مسالهوجود که بصورت رساله‌یی نزد این حقیر است، در این رساله اقوال دروجود را نقل و سپس قول حق را اختیار نموده‌اند و با بیانی روشن وتحقیقی و خالی از تکلف مختارخودرا بادلایل متعدد بیان کرده‌اند ، از این رساله تضلع و تبحر و احاطه استاد در مشکلات فلسفه و عرفان بخوبی هویدا و ظاهر است . یکی دیگر ازآثار گرانبهای استاد رساله ایست دربیان حقیقت«بداء» که باکمال نفاست تالیف‌شده است و برجمیع رسائلی که در این باب نوشته شده است ترجیح دارد ، این

رساله را استاد بعربی نوشته‌اند و یکی از اساتید دانشمند دانشگاه طهران بفارسی ترجمه نموده‌اند .

استاد در ابتداء تاسیس دانشکده معقول و مؤسسه وعظ و تبلیغ اسلامی (قبل از شهریور ۱۳۲۰) یك سال بعنوان علم‌الحدیث‌وعلم از نظر کتاب وسنت تقریباً یکدوره معارف اسلامی‌را با بیانی رساوشیوا محققانه در این مؤسسه بیان نموده اند .

این مباحث حاوی تحقیقی ترین مسائل فلسفی و دینی میباشد که هیچ محققی از آن بی‌نیاز نیست ، این قسمت از تحقیقات استاد درباب خود نظیر ندارد و حاکی از تضلع و احاطه استاد بکلمات محققان از اهل توحید و تبحر کامل او در اخبار و احادیث و آیات مربوط بمعارف و عقاید میباشد در جمیع مبانی تحقیقی مؤلف از خود دارای فکر و نظر مستقل است و در همین مؤسسه ۲ سال تفسیر تدریس نموده‌اند . مباحث معظم‌له در تفسیر مشتمل است بر تعریف تفسیر وموضوع این علم و بیان مسائل آن وسپس پرداخته‌اند به بیان اشرفیت علم تفسیر برسائر علوم و بیان معنای تفسیر و تقریر وجوه فرق بین تفسیر و تاویل و بیان معنای کتاب و کلام و تحقیق در وجوه فرق بین کتاب و کلام و تحقیق در معنای کلام نبوی در حقیقت تفسیر و تاویل و بیان وجوه فرق بین ظهر وبطن و حد ومطلع وتحقیق در وجوه فرق بین محکم ومتشابه، ونقل اقوال اعلام فن دراین باب وبیان حقیقت نسخ وفرق بین بداء ونسخ وغیر اینها ازمباحث مهم که بنحو کامل دراین مطالب بحث نموده‌اند، سپس پرداخته اندبذکر وجوه اعجاز قران، بعداز تحقیق کامل این مساله‌وارد مساله قدم وحدوث قرآن شده‌اند ودرطی این بحث بطوراختصار تحقیق کاملی درحقیقت اسماء وصفات حق نموده‌اند کلیه این مباحث حکایت از تبحر مؤلف درعلم حدیث وتفسیر وتضلع او در معارف الهی مینماید ، پاره‌یی ازعویصات علم توحید را بسهولت و مهارتی مخصوص تقریر نموده‌اند قسمت دیگر این تفسیر که درسال بعددرمؤسسه تدریس شده‌است تفسیر سوره حمد است، سوره توحید حاوی جمیع مسائل توحیدو متضمن کلیات معارف بخصوص مبدء ومعادو بنحو وحدت متضمن تمام قرآن است بایداذعان نمود که این مباحث درباب خود نظیر ندارد ودرمحکمی وازحیث اشتمال بر تحقیقات هم ردیف عالی ترین تحقیقات عرفاو حکمای بزرك اسلامی است برخی ازمطالب عرفانی این رسائل حاکی از تبحراستادعلامه درالهیات وعلم عرفان وسلوك ونشانه

ذوق سرشار مؤلف در علم تاویل میباشد که در خواص از دانشمندان آنهم بنحو نادر ذوق تاویل وجود پیدا میکند کسانی که مینو یسند بعد از حکیم سبزواری و آقامحمد رضاقمشه‌یی دیگران از بیان کلمات اعلام حکمت عاجزند تاچه رسد که از خود تحقیقی بنمایند باین مباحث مراجعه نمایند تا به بطلان عقیده خود پی برند .

این مباحث بتدریج بوسیله مجله معارف اسلامی در اختیار اهل تحقیق قرار میگیرد .

آقای عصار مدتها در دانشکدهٔ معقول ومنقول ، و این اواخر چندین سال متوالی در دانشکدهٔ ادبیات تهران تدریس نمودند ، استاد بازنشسته داشنکده ادبیات میباشند .

عمده تدریس استاد علامه، در مدارس قدیم طهران بود، مدتها درمدرسه صدر واقع در جلوخان مسجدشاه و مدرسه خان مروی ومدرسه سپهسالارجدید دررشته‌های مختلف تدریس مینمودند و فعلادرمدرسه سپهسالار بافاده و افاضه اشتغال دارند .

حقیر مدت قلیلی بدرس «کفایة الاصول» و«شرح منظومه» و «اسفار» معظم‌له حاضر شده است ، تدریس استاد در حوزه‌های قدیمی طهران اغلب مصادف بود با انحلال و اضمحلال تدریجی حوزه‌های علمی قدیمی طهران لذا همیشه استاد از فقدان شاگرد مستعد شکایت دارند . با اینکه در حوزه تدریس آقامیرزاحسن وآقامیرزا هاشم و آقامیرشهاب و معاصرین آنها فضلا و دانشمندان محقق واستاد ماهر درفنون عقلی وحکمت الهی تربیت شدند چون شاگردمنظم ومستعدی که مدت مدیدی توفیق حضوردرحوزه فلسفی راداشته باشد کمیاب و عزیز الوجود بود بازارعلوم عقلی کسادشده میتوان گفت اگروضع بدین منوال بگذرد چراغ فلسفه و حکمت و عرفان بتدریج خاموش خواهد شد و هم اکنون استاد متخصص این فنون بسیار عزیزالوجود و دیریاب و منحصر بچند نفر میباشد که عدد آنها بشماره انگشتان یکدست نمیرسد ، کسانی مدعی فلسفه دانی میباشند که بطور منظم یکسال رنج حضور در محضر استاد این فن بخود هموار ننمرده‌اند .

در دانشکده هائی که فلسفه و عرفان تدریس میشود نه شاگرد مستعد عاشق این فنون یافت میشود و نه استادی که واجد صلاحیت تدریس این علوم باشد بچشم میخورد (جـز یکی دو نفر ازقدما) لذا تدریس فلسفه و عرفان در حوزه‌های ما رنگ و بوئی ندارد .

امیدواریم از برکت نهضت و پرتو انقلابی که در امر تعلیم و تربیت پدید میآید زعمای امور چاره‌یی بیندیشند و از انحطاط و سقوط حتمی علوم عقلی «فلسفه و عرفان شرقی » جلوگیری نمایند با تهیه استاد لایق و تشویق از اهل فن نه مدعیان کاذب محیطی بوجود آورندکـه مشعل داران حکمت الهی و عرفان شرقی اخگری از این‌نارمقدس و پرتوی از این نور الهی‌را بوسیله تربیت مستعدان حفظ نمایند و این و دیعهٔ الهی را که بحق اختصاص بکشور عزیز ما داراد بآیندگان بسپارند . م

